

УДК 811.161.2'25

**ВІДТВОРЕННЯ КОЛЬОРЕМ ПОЕМИ
“ПІСНЯ ПРО ГАЯВАТУ” Г. ЛОНГФЕЛЛО В ПЕРЕКЛАДІ
ОЛЕКСАНДРА ОЛЕСЯ**

Аліна Пастернак

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000;
e-mail: alinapasternak@rambler.ru*

Проаналізовано особливості відтворення кольорем на матеріалі англomовного тексту поеми “Пісня про Гаявату” Г. Лонгфелло та українського перекладу Олександра Олесь. Досліджено кольороназви в епітетних конструкціях та способи відтворення словесних образів із колірним компонентом.

Ключові слова: епітетна конструкція, кольорема, переклад, переспів, словесний образ.

Історія української літератури знає непоодинокі випадки, коли поети виявляли свій талант у царині перекладацької справи. Не став винятком і Олександр Олесь, відомий передовсім як автор неперевершених ліричних творів. Він 1912 р. взявся за переклад “Пісні про Гаявату” Г. Лонгфелло, що вийшов друком того ж року в “Літературно-науковому вістнику”.

Перекладали цю поему американського поета й раніше. Зокрема, 1900 р. з’явився переспів “Дума про Гайявату” Панаса Мирного, який, відтворюючи текст цільовою мовою, послуговувався, як і О. Олесь, російським перекладом І. Буніна. Хоча обидва українські зразки “вторинні по відношенню до перекладу І. Буніна” [2, с. 362], серед переваг перекладу О. Олесь над переспівом Панаса Мирного, називають “легкий і музичний вірш; ошліфовану літературну мову; загальний ліричний тон” [2, с. 362]. Загалом такі переклади мають право на існування, якщо перекладач відчуває мову джерела та стиль автора, хоча бажаним залишається відтворення з оригіналу.

В оповіді Г. Лонгфелло – чимало кольорем. При змалюванні подій, природи та душевних переживань героїв автор уводить у мовну тканину тексту кольореми для кращого візуального сприйняття поеми. Цікаво дослідити, наскільки вдається О. Олесью передати всю різноманітність кольороназв у перекладі.

Аналізуючи кольореми “Пісні про Гаявату”, спостерігаємо тенденцію до збереження прикметників на позначення кольору шляхом використання повного еквівалента: *He it was whose silver arrows* [6, с. 16] – *Він пускає срібні стріли* [4, с. 450]; *Showed the broad white road in heaven* [6, с. 28] – *Білу путь на темнім небі* [4, с. 37]; *Dressed in garments green and yellow* [6, с. 50] – *І зелено-жовтий убір* [4, с. 289]; *Till at length a small green feather* [6, с. 57] – *І стебло зелене-любє* [4, с. 294].

Олександр Олесь демонструє багатство рідної мови при відтворенні кольоропозначень за допомогою дієслів: *Dark below them flowed the water / Soiled and stained with streaks of crimson* [6, с. 11] – ... *лилася / Річка хвилює ясною, / Обливала кров на тілі / І, обливши, червоніла* [4, с. 448]. Перекладач не зберіг *dark*, натомість вдався до порівняння річки із *ясною хвилює*, очевидно, під впливом російського перекладу (*Светлой, чистою волною / Мутной, красною волною* [3, с. 17]), в якому антитеза очевидніша.

Іноколи червоний колір, зокрема вогню, не виражений кольорею, але зрозумілий з контексту: *By his blazing fire he sat there* [6, с. 20]. У перекладі простежуємо застосування кольореми, яка в оригіналі відчувається імпліцитно: *Червонів огонь в вігвахі* [4, с. 453]. Перекладач знову використав дієслово, якого немає в І. Буніна: *В очаге его играло пламя яркое* [3, с. 25], надавши українському відповіднику більшої експресивності. Трапляється і навпаки, експліцитно наявна в оригіналі кольороназва формально прихована в перекладі: *Staining all the waves with crimson, / With the crimson of its life-blood* [6, с. 117] – *І кривавить хвилі кров'ю* [4, с. 86], проте очевидна для читача через асоціативне порівняння із кров'ю.

Принагідно зауважимо, що образ забарвленої в червоний колір води часто простежуємо в поемі, проте, якщо його передано епітетом “кривавий”, то в перекладі актуалізується лише імплікована колірною ознака: *У воді кривавій тяжко / Мертві змії колихались* [4, с. 76]. В оригіналі ж прикметник *bloody* (*Weltering in the bloody water; / Dead lay all the fiery serpents*) [6, с. 87] може мати додаткове значення *damned* [7, с. 160].

Прихід світанку, метафорично змальований за допомогою кольореми “червоний”: *Till the sky was red with sunrise* [6, с. 82], відтворено дієсловом “червоніти” та увиразнено колористичним контрастом *доки стало / Червоніти синє небо* [4, с. 76].

Колір може набувати символічного значення, яке актуалізується в таких рядках: *Then his face with black he painted* [6, с. 152] – *І в жалобі Гайавата почорнів і лоб, і щоки* [4, с. 245], тобто чорний колір, окрім прямого значення, стає символом смутку.

Олександр Олесь влітає в тканину поетичного тексту дієсловом “почорнити”, як відповідник до оригінального “dark”, увиразнюючи його: *Till the air is dark with pinions* [6, с. 192] – *І повітря незабаром / Потемніє, почорніє / Від широких крил орлячих* [4, с. 483]; *First a shadow, then a sorrow, / Till the air is dark with anguish* [6, с. 192] – *Білий світ аж почорніє* [4, с. 483]. Іван Бунін послуговується синонімічними *потемнеет* [3, с. 182], *померкнет* [3, с. 183]. В українському варіанті натрапляємо на протиставлення білого та чорного кольорів, чого не спостерігаємо ні в І. Буніна, ні у Г. Лонгфелло. Олександр Олесь використовує сталий вислів *білий світ* у значенні *земля, життя* [5, т. 1, с. 181].

Часто перекладач додає кольороназву, якої немає в оригіналі: *Bathe now in the stream before you* [6, с. 11] – (*джерело*), / *Що сріблиться перед вами* [4, с. 447]; *Погрузитесь в эту реку* [3, с. 16]. Описуючи стихію води, автор застосовує епітет “silvery”: *“Flowed the bright and silvery water”* [6, с. 172], відтворений у перекладі за допомогою порівняння: (*струмочки*) / *І як срібло розливались* [4, с. 252]. Іноді О. Олесь додає цю кольорею при змальованні води, навіть за відсутності її в тексті оригіналу: *Викидався і бризкав сріблом, / Сріблом вод озernih Налга* [4, с. 288], *На блискучу срібну воду* [4, с. 73].

Перекладач уводять у поетичний текст перекладу характерні для цільової мови епітетні конструкції зі складними прикметниками: *Like the star with fiery tresses* [6, с. 38] – *Як вогняно-срібні коси* [4, с. 44], *sandy beaches* [6, с. 77] – *На пісках сріблисто-білих* [4, с. 73], *Sank the Ugudwash, the sun-fish* [6, с. 77] – *Угодвоши прозоро-білий* [4, с. 73], *Passed in golden swarms the Ahmo* [6, с. 217] – *Ясно-злотними роями / Пролітали пчолы Амо* [4,

с. 492]. Такою є знахідка перекладача, оскільки ні в оригіналі, ні в російському перекладі (за винятком *Угудовши прозрачно-белый* [3, с. 79]) не маємо подібних конструкцій. Додавання компонентів епітетів (виділено підкресленням) підтверджує перекладацьку майстерність саме О. Олеся. Варто детальніше проаналізувати порівняння *Як вогняно-срібні коси* [4, с. 44], враховуючи при цьому ширший контекст, адже мова йде про метафоричне порівняння сивого волосся із косами комети Ішкуди: *Розвівалося у його, / Як сніги, волосся сиве, / Як сніги воно блищало, як вогняно-срібні коси / Ішкуди воно блищало* [4, с. 44]. Поєднання згадки про комету, сніг, зірку в першотворі дає змогу перекладачеві додати кольорему *срібний* через асоціативну близькість кольорових характеристик названих об'єктів до використаної кольороназви. Перекладачеві вдається створити неперевершений образ комети в перекладі поеми. Наприклад, Г Лонгфелло говорить про Ішкуду: *Showed him Ishkoodah, the comet, / Ishkoodah with fiery tresses* [6, с. 28]. В українському тексті є яскравий словесний образ, який базується на метафоричному осмисленні оригіналу із використанням кольореми *золотий*: *Золоту мітлу на небі / Ішкуди в огнистих косах* [4, с. 37].

Переклад О. Олеся характеризується ще однією особливістю відтворення кольороназв, а саме – частим вживанням постійних епітетів з колірним компонентом, відповідників яких не знаходимо у Г. Лонгфелло: *With the dew and damp of meadows* [6, с. 1] – *Холодку долин зелених* [4, с. 441], *Breathed upon the neighbouring forest* [6, с. 7] – *Ліс зелений* [4, с. 445], *Then a denser, bluer vapor* [6, с. 7] – *Білий дим* [4, с. 448], *the spirits* [6, с. 28] – *Чорні міні* [4, с. 37], *Sailed through all its deeps and shallows* [6, с. 72] – *По бурхливих білих хвилях* [4, с. 72], *At the gleaming sky above them* [6, с. 122] – *На ясні далекі зорі* [4, с. 88], *Painted with the dusky splendors* [6, с. 123] – *Золотим промінням сонця* [4, с. 88].

Різноманітність ресурсів української мови дає змогу О. Олеся додати кольорему, формально виражену іменником при описі неба: *А блакить небес все далі* [4, с. 254].

Недиференційованість значення у співвідношенні кольорем *purple* – *пурпуровий, бузковий, багрянний*, на яку вказує І. Ковальська [1, с. 7], дає змогу перекладачеві обирати між різними відповідниками: *Sailed into the purple vapors* [6, с. 225] – *В червоніючі тумани* [4, с. 494], *In the purple mists of evening* [6, с. 226] – *Так в рожевій млі вечірній* [4, с. 495].

Поема “Пісня про Гаявату” наповнена яскравими словесними образами, відповідники яких, однак, не завжди містять колірну ознаку у другому смислового пласті. За словами І. Ковальської, в таких образах неколірні семи витісняють денотативні. Мова йде про метафоричні епітети із закріпленим переносним значенням кольореми [1, с. 8], а саме: *sorrow* [6, с. 156] – *чорні думи* [4, с. 247]; *Hands unskilful* [6, с. 96] – *Білих рук* [4, с. 79]; *In his heart he had one shadow, / In his heart one sorrow had he* [6, с. 22] – *Та були хвилини чорні* [4, с. 454]; *dark prison* [6, с. 80] – *Свим білий* [4, с. 74]. Стосовно останнього прикладу, спостерігаємо переклад через застосування антонімічної кольороназви, в якій ознака кольору стерта. Олександрові Олеся вдається експресивніше передати оригінальний рядок: *Once in days no more remembered* [6, с. 118] – *В предковічні сиві роки* [4, с. 86]. Кольорему *сивий* у поєднанні з іменником вжито в переносному значенні *Дуже давній* [5, т. 9, с. 154].

Ще в одну групу словесних образів (за класифікацією І. Ковальської) в перекладному тексті об'єднані ті, що не містять колірної компонента в першому смислового пласті, проте у другому переважає ознака певного кольору: *All the sky is stained with purple, / All the water flushed with crimson* [6, с. 118] – *Небеса горять в пожежі, / І в огні палають води!* [4, с. 86]. Оскільки вогонь та пожежа асоціюються із червоним кольором, він імпліцитно наявний у перекладі.

Продуктивним способом відтворення словесного образу з кольороназвою стає використання іншого колірної відповідника, а саме – лексеми з семним конкретизатором кольору, що відрізняється від присутнього в оригіналі: *Red with blood of youth his cheeks were* [6, с. 209] – *На щоках його румянець, / Розливавсь огнем рожевим* [4, с. 489].

Перекладач інколи вилучає колірний компонент: *In the green and silent valley* [6, с. 3] – *Серед тиші тишних луків* [4, с. 442], замінюючи його неколірним відповідником, проте О. Олесь нечасто вдається до такого способу перекладу.

Отже, український переклад характеризується збереженням кольорем, додаванням кольороназв, які є постійними епітетами. Колірний компонент епітетних конструкцій часто виступає у ролі прикметника (інколи складного), дієслова та зрідка іменника. Словесні образи, що містять кольореми, відтворено з певними змінами: вилученням колірної компоненти, наявністю імплікованої колірної ознаки або ж втратою її у другому смислового пласті.

-
1. Ковальська І. В. Колористика як перекладознавча проблема (на матеріалі українських і англомовних художніх текстів) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 “перекладознавство” / Ковальська Ірина Володимирівна. – Київ, 2001. – 19 с.
  2. Коломієць Л. В. Перекладознавчі семінари: методологічно-стильові орієнтири в українському поетичному перекладі від кінця XIX до початку XXI століття (на матеріалі перекладів англомовної поезії та поетичної драми) : навчальний посібник / Л. В. Коломієць. – К. : Київський університет, 2011. – 495 с.
  3. Лонгфелло Г. Песнь о Гайавате / Г. Лонгфелло ; пер. с англ. И. А. Бунина. – Москва : Государственное издательство худ. лит-ры, 1955. – 224 с.
  4. Лонгфелло Г. Пісня про Гайавату / Г. Лонгфелло ; пер. з англ. О. Олесь // ЛНВ. – 1912. – Т. 58; С. 441–455; Т. 59; С. 35–49, 287–299; Т. 60; С. 70–91, 239–256, 483–495. – 224 с.
  5. Словник української мови : у 11 т. / [ред. кол. : І. К. Білодід (гол.), А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк та ін.]. – К. : Наукова думка, 1970–1980.
  6. Longfellow H. W. The Song of Hiawatha / H. W. Longfellow. – Boston, New York : Houghton Mifflin Company, 1908. – 242 p.
  7. The Random House Dictionary of the English language / Ed. By J. Stein, L. Urdang – New York : Random House, 1967. – 2059 p.

ВОССОЗДАНИЕ ЦВЕТООБОЗНАЧЕНИЙ ПОЕМЫ “ПЕСНЬ О ГАЙАВАТЕ” Г. ЛОНГФЕЛЛО В ПЕРЕВОДЕ АЛЕКСАНДРА ОЛЕСЯ

АЛИНА ПАСТЕРНАК

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, Львов, Украина, 79000;
e-mail: alinapasternak@rambler.ru*

Проанализированы особенности воспроизведения цветообозначений на материале англоязычного текста поэмы “Песнь о Гайавате” Г. Лонгфелло и украинского перевода Александра Олесья. Исследованы цветообозначения в эпитетных конструкциях и способы воссоздания словесных образов с цветовым компонентом.

Ключевые слова: эпитетная конструкция, цветообозначение, перевод, переложение, словесный образ.

**THE REPRODUCTION OF COLOURS FROM HENRY LONGFELLOW'S POEM
THE SONG OF HIAWATHA IN THE TRANSLATION BY OLEKSANDR OLES'**

Alina Pasternak

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska St., Lviv, 79000, Ukraine
e-mail: alinapasternak@rambler.ru*

The article focuses on the reproduction of colour terms from the *The Song of Hiawatha* by Henry Longfellow in its Ukrainian translation by Oleksandr Oles'. The rendering of colours in the epithet constructions and ways of the reproduction of images with the colour component have been considered in more detail.

Keywords: epithet construction, colour term, translation, transfusion, verbal image.